

ПРОЯВИ НА АГРЕСИЯ СРЕД УЧЕНИЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2015–2018 г.

Ина Владова¹, Иванка Мартинова²

¹Национална спортна академия „Васил Левски“,

²Сдружение „Крав мага оцеляване България“

ORCID

Ina Vladova – <https://orcid.org/0000-0001-8235-9647>

Ivanka Martinova – <https://orcid.org/0000-0002-0604-7817>

РЕЗЮМЕ

Проблемът с агресията сред учениците е изключително актуален и наболял. Настоящото изследване има за цел да представи състоянието на агресията в българските училища и по-конкретно броя на официално регистрираните прояви за периода 2015–2019 г. В резултат от проучването констатирахме немалък брой на агресивни прояви в училищата, но и липсата на единна методика за изследване и идентифициране, както и утвърдени практики за превенция и интервенция. Данните от изследванията за честотата и нивата на агресия също не могат да бъдат обобщени по различни причини (липса на единна методология за изследване и констатирането им, критерии за изследване и др.).

Ключови думи: агресивно поведение, насилие, тормоз, училище

AGGRESSION AMONG PUPILS IN BULGARIA IN THE PERIOD 2015-2018

Ina Vladova¹, Ivanka Martinova²

¹National Sports Academy “Vassil Levski”, ²Association “Krav Maga Survival Bulgaria”

ABSTRACT

The problem of aggression among pupils is extremely relevant and acute. The present study aims to present the state of aggression in the Bulgarian schools and in particular to discuss the number of officially registered events for the period 2015-2019. The results of the study show on one hand a considerable number of cases of aggression at the schools while on the other hand there is identified lack of unified methodology for examination and identification as well as approved practices for prevention and intervention. Because of different reasons (lack of unified research and analysis methodology and unified criteria for research) the data from the studies regarding frequency and levels of aggression can not be generalized.

Key words: aggressive behaviour, violence, bullying, school

ВЪВЕДЕНИЕ

В литературата изследването на агресията и агресивното поведение в контекста на училището и учениците е в няколко посоки. От една страна, се изследва проблемът за такива прояви между самите ученици. Изследват се проявите на агресия от страна на

възрастните (учителите и родителите върху учениците). Третият аспект е наличието на агресия от страна на ученици и родители над учители, което не е предмет за разглеждане в нашето изследване.

От психолого-педагогическа гледна точка е важно да се открият причините за това явление и да се предприемат необходимите мерки. Мерки, свързани както с превенцията, така и с интервенцията. Интервенция на ниво „агресивно дете“, но и „дете – жертва на агресия“. Важно е да се открият причините, които провокират агресивно поведение, защото детето „агресор“ е и жертва. Както изтъква Йеспер Юл, *„през последните 15 години се наблюдава извънредно засилване на тенденцията детските градини и училищата да дискриминират гневните и фрустрирани малчугани“*, *„на агресията се поставя етикет „проблемна“, всички основни емоции се заклепват като неприемливи, с изключение на щастието“* и тя е табуизирана, като често на децата, които проявяват агресия, се поставя „диагноза“ – *„просто агресивен“*. Разрешаването на проблема с агресията е изключително важен, за да се предотвратят тежките последствия от нея, за да не се *„поставя на карта психичното здраве на децата, тяхната самооценка и доверието им в самите себе си“* (Юл, 2017). И тук е мястото да допълним, че се „поставя на карта“ не само психическото, но и емоционалното, физическото и социалното здраве на децата – както на децата, които проявяват агресия, така и за жертвите на такова поведение.

МЕТОДИКА

Целта на настоящото изследване е да проучим регистрираните прояви на агресията сред българските ученици. За решаването на целта е приложена комплексна методика: проучване и анализ на литературни източници. В тази връзка прегледахме базата данни и електронните каталози на Националния център за информация и документация (НАЦИД) и виртуалния библиотечен каталог на НСА „Васил Левски“. Търсената от нас информация беше по ключови думи „агресия“, „ученици“ за периода 2015–2019 г. Направихме литературен преглед и проучване на официалните статистики и резултати от други изследвания в края на 2019 г., като интерес за нас представляваха данните за последните 5 години.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

В резултат от прегледа на научната продукция по темата се потвърждава, че проблемът с агресията сред учениците е изключително актуален и наболял. В базата данни и електронните каталози на Националния център за информация и документация (НАЦИД)

[1] са посочени общо 57 заглавия по темата – книги, статии и защитени дисертации. От тях 7 книги, като само 2 от тях са на български автори, а останалите са преводни от английски и 2 на руски език. Защитените дисертации за този период са 14. В каталозите (вкл. и в електронните) на НАЦИД има и 35 публикувани статии по темата. Направихме справка и във виртуалния библиотечен каталог на НСА „Васил Левски“ по ключови думи „агресия“ и „ученици“ за същия период от време. Не бяха намерени заглавия по тези ключови думи за изследвания период (2015–2019 г). Изследователският интерес по проблема е бил по-голям в предишни години. Прави впечатление обаче, че има защитени 3 дипломни работи от студенти – бъдещи спортнопедагогически специалисти, които още от студентската скамейка са се интересували от детската агресия и нейната превенция и преодоляване чрез средствата на спорта (Желязков, 2008; 2010; Касабов, 2010).

От направения преглед относно проявите на агресия сред учениците в България прави впечатление, че няма единна методика за нейното изследване и идентифициране, както и утвърдени практики за превенция и интервенция. Данните от изследванията за честотата и нивата на агресия също не могат да бъдат обобщени по различни причини, например липса на единна методология за изследване и констатирането им, критерии за изследване и др.

Като общ извод, до който може да се стигне, е, че в българските училища е разпространена вербалната агресия, но според педагозите и психолозите това трудно би се изолирало (Ianakiev, Tzokov & Kaneva, 2018). Янакиев и кол. (2018) предлагат и обучение на учители и училищен персонал по темата с детската агресия, както и в длъжностните им характеристики *„да бъде конкретизирано задължението за съдействие, съгласно чл. 7, ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето, с което ще се сведе до минимум проявата на ефекта на пасивното наблюдение от страна на учителите и учениците“* (Ianakiev, Tzokov & Kaneva, 2018).

Препоръките, дадени от авторите, са на база проведено изследване (2016–2017 г.) сред 1767 ученици от I до XII клас чрез анкетно проучване. Резултатите от анкетата показват, че 18% от учениците заявяват, че спрямо тях е имало случаи на агресия – в повечето случаи това е била вербална агресия или дърпане, бутане. В случаи на такава само 26% от учениците търсят съдействие от учители при проява на агресивно поведение спрямо тях. Дори и малък брой (8%) прибягват до саморазправа, включително 3% от изследваните ученици отправят обиди или заплахи по телефона или в социалните мрежи, което от своя страна може да доведе до ескалиране на проблема. Въпреки политиките и законовата уредба в страната, все още, макар и не толкова често, се наблюдават прояви

на грубо отношение, включително и пренебрежение от страна на учител към ученик – 8% от анкетиранияте ученици са заявили това. Предвид големия „диапазон“ на извадката обаче не можем да приемем тези данни за абсолютно верни, а само ориентировъчни, защото не сме сигурни доколко малките ученици (I–IV клас) са разбрали въпросите и начините на отговор.

Данни от друго изследване сочат, че наистина в българските училища има част от учениците, дори и малка (16%), които твърдят, че рядко се чувстват уважавани от възрастните в училище, а според 6% от тях – те никога не го усещат (<https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2019/01/Bulgaria-research-report-Bulg-language.pdf>). Според същото изследване 75% от учителите в училище почти винаги разбират за проявите на агресия, а всеки пети само понякога знае за такива прояви. Според учениците техните учители разбират за тези прояви *„най-вече от разказите на други ученици, станали свидетели на събитията (73%)“* или от евентуалната „жертва“ – според 66% от децата. Преки свидетели на прояви на тормоз между ученици са били 57% от персонала в училище, като според 71% от учителите тези инциденти се случват рядко. Има и учители (29%), които изтъкват, че такива прояви има веднъж или повече от веднъж седмично. Това изследване също потвърждава, че вербалният тормоз е най-разпространен сред учениците, но не се изключва и физическият.

В друго изследване, проведено сред ученици от I до IV клас, се констатира, че децата вместо да разговарят спокойно, си крещят, обръщат се един към друг с обидни думи. *„Все по-често в пристъп на безсилие се опитват да се справят с дадено социално предизвикателство, като посягат да ударят или намират друг „отдушник“ на напрежението, без да си дават сметка, че нарушават правата на другите, че в поведението им липсва толерантност, уважение, съпричастност и емпатия към другия съученик, а това увеличава риска от проява на агресия върху по-слабия“* (Прокопов, n.d.). Според изследваните ученици най-често се среща вербалната агресия, основно обиди и обидни думи, последвано от физическа – удряне и блъскане.

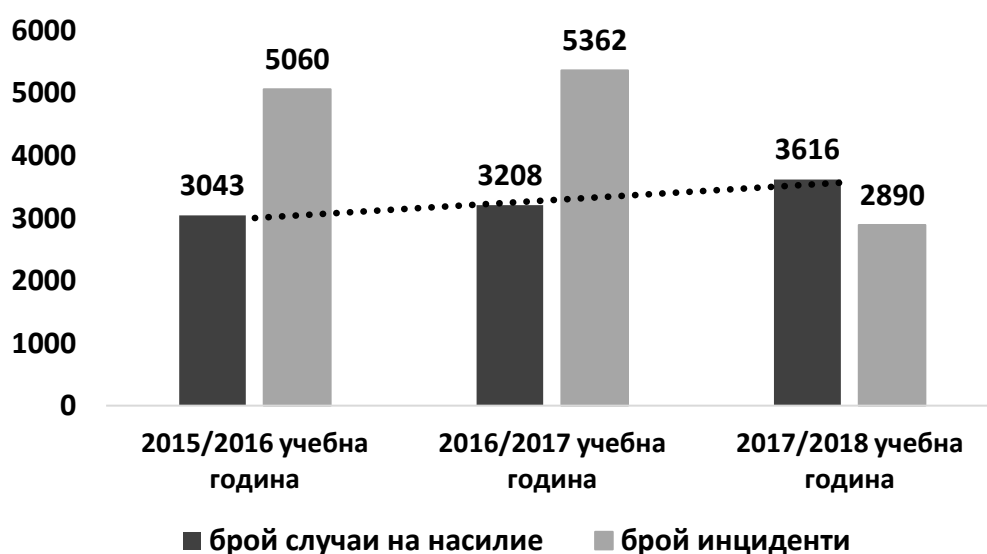
Освен в научни изследвания, проявите на агресия в училищата в България е необходимо да се докладват. От Министерството на образованието и науката изискват от Регионалните управления на образованието (РУО) да предоставят обобщена информация относно регистрирани прояви на агресия и насилие. В справките се докладват брой случаи на насилие и агресия сред учениците, видът на проявата, включително и проявите на автоагресия.

Данните от РУО са следните:

• за учебната 2014/2015 г. (<https://www.mon.bg/bg/news/1075>) физическа агресия между ученици – 1662 случая; вербална агресия – 1603 случая, неадресирана агресия (вандализъм) – 256 случая; психологически тормоз – 497 случая; виртуален тормоз – 51 случая или общо агресията между ученици достига **4117** случая. Освен тези има и регистрирани случаи на агресия от страна на ученици и родители над учители – 310 случая и агресия от учители или родители над деца – 92 случая.

В тази връзка от МОН констатираме, че е необходимо да се работи активно и да се приемат нови, адекватни мерки за преодоляване на агресията и насилието в училище, да се обсъждат решения, вкл. провеждане на научно-практически конференции, работни кръгли маси, на които да присъстват учители, директори, представители на РУО, психолози.

Случаите на агресия, тормоз, насилие и различни инциденти сред учениците в българските училища, освен че се увеличават според статистическите данни, получават и широк медиен отзвук. По всички медии в страната (ефирни, печатни и електронни) не се пропуска да се отрази случай на бой, заплахи, обиди или унижения, като някои от тях отчитат, че тези негативни явления вече са се превърнали „в част от ежедневието в българските училища и вече никой не се изненадва от поредния случай на пребит ученик или ученичка от свои връстници“ (Цветанова, 2019). Министерството на образованието и науката също получава информация за нарасналите случаи на насилие сред децата. От там се изготвят ежегодно статистики по проблема, но в тях влизат само докладваните и регистрирани прояви – много деца и ученици не споделят и премълчават тормоза, заплахите, манипулирането и физическата и виртуалната агресия (Фигура 1).

Фигура 1. Регистрирани случаи на инциденти и агресия в училищата по данни на МОН

На Фигура 1 са представени данни за случаи на инциденти и агресия в училищата по данни на МОН (<https://m.dnes.bg/obshtestvo/2019/03/28/boi-zaplaha-unijeniia-agresiiata-v-uchilishte-s-ogromni-razmeri.405888;28.03.19>; <https://m.dnes.bg/obshtestvo/2019/01/30/sluchaite-na-agresiiia-v-uchilishtata-sys-stotici-poveche.400662;30.01.19>). За учебната 2017/2018 г. са регистрирани 3616 случая на насилие. От тях случаите на физическа агресия/насилие са 2751, което пък от своя страна спрямо предишни години бележи спад, а случаите на кибертормоз са 274. За разлика от физическата агресия, регистрираната вербална агресия през същия период е с големи стойности – случаите на заплахи и обиди са 3040 (Василева, 2019).

За 2018/2019 учебна година по данни на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) [2], чрез регионалните дирекции за социално подпомагане, броят регистрирани случаи на упражнено насилие от ученици в начална училищна възраст е 90. Този брой е неопределен по вид – физическа, вербална или упражнена психическа агресия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат от направеното изследване констатираме немалък брой официално регистрирани случаи на насилие и агресия сред учениците с тенденция за увеличаване. В тази връзка е редно да бъдат взети мерки на различни нива, не само на ниво училище. Това е важно, за да бъде осигурена безопасността на децата. Училището трябва да бъде сигурна среда както за физическото, така и за психическото здраве на всички ученици, включително и на педагогическия и непедагогическия персонал. Проблематиката за превенцията и интервенцията на насилието и агресивните прояви сред деца и ученици е необходимо да бъде застъпена и в учебните планове на педагогическите специалности във висшите училища в страната. От учебната 2020/2021 г. в учебния план по педагогика за студентите от ОКС „бакалавър“ в НСА „Васил Левски“ във факултетите Спорт и Педагогика е застъпена тази проблематика. Бъдещите спортнопедагогически специалисти – учители по физическо възпитание и спорт и треньори по вид спорт, ще имат необходимите компетенции за разпознаване на агресията във всичките ѝ форми, както и за осъществяване на педагогически въздействия за преодоляването ѝ. За вече действащите учители е необходимо да се провеждат обучения, организирани от МОН, РУО, висшите училища, включително да се използва и експертизата на неправителствените организации.

БЕЛЕЖКИ

[1] За нуждите на изследването подадохме Заявление в НАЦИД № 94-09-12/27.11.2019 г. за търсене в базите данни и електронни каталози и изготвяне на библиографска справка на тема „Агресията сред учениците“ за периода 2015–2019 г.

[2] Предоставена информация по искане за достъп до обществена информация с вх. № 04-12-32/04.12.2019 г. и Решение за предоставяне на достъп до обществена информация № РД-12-12/18.12.2019 г на Държавната агенция за закрила на детето.

ФИНАНСИРАНЕ

Настоящото изследване е проведено в рамките на проект 2019-BG01-КА201-062329 „Заедно срещу насилието в училище“, съфинансиран от Европейския съюз по програма Еразъм Плюс.

ЛИТЕРАТУРА

Василева, Е. (2019). Случаите на агресия в училищата – със стотици повече. <https://m.dnes.bg/obshtestvo/2019/01/30/sluchaiite-na-agresiiia-v-uchilishtata-sys-stotici-roveche.400662>; 30.01.19

Желязков, С. (2008). Насилието и агресията сред ученическите общности и ролята на карате-до в неговото преодоляване. ДР, научен ръководител: Пламен Каваклов, София. // Zhelyazkov, S. (2008). Nasiliето i agresiyata sred uchenicheskite obshtnosti i rolyata na karate-do v negovoto preodolyavane. DR, nauchen rakovoditel: Plamen Kavaklov, Sofia.

Желязков, С. (2010). Насилието и агресията сред ученическите общности и ролята на спорта в тяхното преодоляване. ДР, ОКС „Магистър“, научен ръководител Михаил Георгиев, София. // Zhelyazkov, S. (2010). Nasiliето i agresiyata sred uchenicheskite obshtnosti i rolyata na sporta v tyahnoto preodolyavane. DR, OKS „Magistar“, nauchen rakovoditel Mihail Georgiev, Sofia.

Касабов, П. (2010). Специфика на агресивното поведение при ученици от СУ „Васил Левски“ на възраст 15–18 г. ДР., научен ръководител: Каролина Лазарова, София. // Kasabov, P. (2010). Spetsifika na agresivnoto povedenie pri uchenitsi ot SU „Vasil Levski“ na vazrast 15–18 g. DR., nauchen rakovoditel: Karolina Lazarova, Sofia

Прокопов, И. (n.d.). Анализ на агресията в училище. *Електронното списание Продължаващо образование* {<https://diuu.bg/emag/8766/>}. // Prokopov, I. (n.d.). Analiz na agresiyata v uchilishte. *Elektronnoto spisanie Prodolzhashto obrazovanie* {<https://diuu.bg/emag/8766/>}.

Цветанова, К. (2019.) Бой, заплахи, унижения... Агресията в училище с огромни размери. {<https://m.dnes.bg/obshtestvo/2019/03/28/boi-zaplahi-unijeniiia-agresiiata-v-uchilishte-s-ogromni-razmeri.405888>; 28.03.19}.

Юл, Й. (2017). *Агресията. Защо от нея се нуждаем и ние, и децата ни*. Жанет 45, София. // Yul, Y. (2017). *Agresiyata. Zashto ot neya se nuzhdaem i nie, i detsata ni*. Zhanet 45, Sofia.

Ianakiiev, Y., Tzokov, G. & Kaneva, O. (2018) *Investigation of manifestations of aggression and violence among students in Bulgaria to create a positive and safe school environment*. In. *Violence and Child of the 21st Century*. Plovdiv: Plovdiv University Publishing House, pp. 67-90 (in Bulgarian with an English abstract).

<https://m.dnes.bg/obshtestvo/2019/03/28/boi-zaplahi-unijeniia-agresiiata-v-uchilishte-s-ogromni-razmeri.405888>; 28.03.19

<https://m.dnes.bg/obshtestvo/2019/01/30/sluchaite-na-agresiia-v-uchilishtata-sys-stotici-poveche.400662>; 30.01.19

<https://www.mon.bg/bg/news/1075>

<https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2019/01/Bulgaria-research-report-Bulg-language.pdf>

Автор за кореспонденция:

Ина Владова

Национална спортна академия „Васил Левски“

Сдружение „Крав мага оцеляване България“

e-mail: vladova_ina@abv.bg